

Maruša FURLAN

Literatura in alkohol*Literature and alcohol***Povzetek**

Ob pregledu zgodovinsko pomembnejših avtorjev, literarnih del in širšega družbeno-duhovnega konteksta ugotovimo, da nad svetovno književnostjo lebdijo alkoholni hlapi, saj sta literatura in alkohol medsebojno oplajala od samega začetka. Bralec mora upoštevati dejstvo, da sem s sicer dolgotrajnim in poglobljenim delom uspela prikazati le »vrh ledene gore«, ki jo tvorita področji alkoholne omame in književnosti skupaj.

Svetovna književnost in alkoholna omama sta bili preko zgodovine nešteto krat zduženi, najsibo preko odkritega slavljenja pivske omame ali prikrito, v obliki karnevalske literature. V romantiki smo pričali pomembnemu miselnemu preobratu v dojetju omame, ki se iz prijetnega prevesi v medicinsko področje mentalne bolezni. Moderni avtorji so v svoja literarna dela vnesli dobršen del doživljanja lastnega alkoholizma, ki je vir veličastnosti in pogube hkrati. Novejša dela raziskujejo zapleteno duševnost odvisnika in se upirajo stereotipom. Drug velik prispevek literature pri razumevanju alkoholizma je njena osredotočenost na duhovno razsežnost.

Ključne besede

dionizično, karneval, ekstaza, odvisnost, literatura, alkohol

Abstract

The review of historically more important authors, literary works and the wider social and spiritual context leads to the conclusion that alcohol fumes float above world literature, as literature and alcohol have been intertwined from the very beginning. The reader should bear in mind that my long-term and in-depth work only manages to present "the tip of the iceberg" within this field of alcoholic intoxication and literature.

World literature and drunkenness have merged together numerous times in history, whether through open glorification of alcoholic intoxication or hidden in the form of carnivalesque literature. With romanticism came an important change in the perception of intoxication, moving from pleasure to the medical field of mental illness. Modern authors have introduced into their literary works their own experiences with alcoholism, which served both as a source of magnificence and doom. Newer works explore the complex mentality of the addict and reject stereotypes. Another great contribution of literature to understanding alcoholism is its focus on the mental perspective.

Key words

Dyonisian, carnival, ecstasy, dependence, literature, alcohol

Zahvala

Zahvaljujem se doc. dr. Maji Rus Makovec in izr. prof. dr. Tonetu Smoleju za spodbujanje in strokovno vodstvo, ki je bilo obogateno z neprecenljivo srčnostjo in modrostjo.

1. Uvod

Prenekatero književno delo od antike naprej je vdihavalo opojne vinske hlape in s tem pridahnilo literaturi posebno razsežnost alkoholne omame, naj si bo kot njen vsebinski del ali kot temelj ustvarjalnega dejanja, kjer zasede mesto posrednika metafizične vizije, resničnosti onkraj običajne zavesti. Zgodovina alkoholne omame v smislu pogonskega sredstva za ustvarjanje ali kot teme literature je v našem času vzbudila zanimanje in se je šele pričela pisati. Spuščam se torej na dokaj neraziskano področje, čeprav je vzajemno oplajanje književnosti in alkohola očiten pojav. Ob pregledu strokovnih raziskav o njunem medsebojnem prepletanju ugotovimo, da jih je vzniknila le peščica. Večina se ukvarja s temo alkoholizma v modernih literarnih delih, prav tako se posvečajo avtorjevi odvisnosti od alkohola in raziskujejo medsebojni vpliv, posebej v primeru nenavadnega pojava alkoholizma med ameriškimi Nobelovimi nagrajenci za literaturo 20. stoletja. Poskusa zgodovinskega pregleda o medsebojnem odnosu alkoholne omame in književnosti v svetu skorajda ni. Približa se mu M. Rothova interdisciplinarna raziskava *Drunk The Night Before: The Anatomy of Intoxication*, ki mi posledično služi kot osrednji vir. Za literarno raziskavo leposlovja s temo alkoholizma je dobro poznati tudi značilnosti te bolezni, kar je mogoče vzrok za skromno preučevanje tega pojava med poznavalci književnosti. V Sloveniji na tem področju ne obstaja nobena literarna razprava.

Namen sledečega dela je torej poskus zgodovinskega pregleda bistvenih pojavov, filozofskih konceptov, literarnih del in avtorjev, ki snujejo pomembnejši odnos z alkoholom in predstavljajo spremenljivo dožemanje omame v različnih literarnih obdobjih. Pobljže si ogledam avtorje in njihova dela, vključujoč tudi morebitno avtorjevo odvisnost od alkohola, vpliv slednje na življenje in ustvarjanje, vendar osredotočenje primarno ostane na analizi literarnega dela in na načinu, kako se tema alkohola v njem izraža. Zgodovinski pregled literarne obravnave teme alkohola v prvem sklopu naj bi služil bralcu, ki ga podrobneje zanimata vzajemnost delovanja književnosti in alkohola, bolezen alkoholizma z vidika literarne umetnine, kot tudi vir gradiva z morebitnim terapevtskim nabojem za pomoč osebam s SOA in njihovim svojcem.

2. Alkoholna omama v zgodovini književnosti

Ob prepričanju, da je vino pijača bogov, je tudi pijanost veljala za dokaz čaščenja boga. Grški bog vina Dioniz, sin boga Zeva in tebanske kraljčine Semele, naj bi bil tisti, ki je Grke poučil o vinski kulturi. Njegov kult izhaja iz mistične predstave, da se v vinu predstavlja sam bog. Gonilna moč za širjenje njegovega kulta je bila ekstaza, torej izstop človeka iz sebe in združitev z bogom. Poznan je tudi kot Osvoboditelj, saj je častilca s pomočjo norosti, ekstaze ali vina osvobodil njegovega običajnega stanja zavesti. Veliko literature je bilo posvečeno tovrstnim stanjem.

Dvoboj med treznim in pijanim ustvarjanjem literature se je bil že od nekdaj in časovno uvrstimo začetek velikega pogovora med »pivci vode« in »pivci vina« v helenistično obdobje in sicer med šolo Kalimaha ter njegove dionizične nasprotnike. Ta pogovor se je nadaljeval v Avguštinovem Rimu z Ovidom, Propercijem in Horacijem na čelu (Roth, 2005). Pomenil je prvo

bitko knjig, med t.i. jasno, tiho, lepo in nežno, ki so jo pisali »pivci vode« ter grmečo, izvorno in zamaknjeno književnostjo, ki so jo ustvarjali »pivci vina«. Horacij je zagovornik ustvarjanja poezije pod vplivom vina, saj naj bi tovrstno pisanje ugajalo in bilo trajno. Horacij je napisal znameniti verz v svojem devetnajstem pismu, kjer Mecenatu izpove prepričanje, da ni verza, ki bi ga zložil pivec vode in bi ugajal in bil trajen. Vsak dober pesnik pije, kakor Enij, Homer in Kato. Nadalje je znan njegov verz, ki je istočasno naslov pesmi, *Nunc est bibendum*, kar pomeni »zdaj je treba piti«.

V t.i. Horacijevu poetiko bi lahko poleg naštetih uvrstili še Arhiloha in Anakreonta. Po mnenju Johna O'Briena (1995, prav tam) je v renesansi pivska omama nujna za ustrezno izraženo ustvarjalnost. Angleški pisatelji, kot so Robert Herrick, Ben Jonson in Francoz Pierre Ronsard so branili ideje Horacijeve estetike. Jonson naj bi na vrata pivnice Apollo napisal verze, ki zagovarjajo vino kot pesnikovo orodje, Herrick je spisal ekstravagantno hvalnico svoji najljubši alkoholni pijači in Ronsard se je poimenoval za poeta *vinosus*, pijanega pesnika.

V renesansi so kakor prej v klasični antiki koncept omame naznanile teorije o duhovnem navdihu. Marsilio Ficino je menil, da so pesniki »omamljeni z novim nektarjem in neizmerno radostjo, kakor da bi bili v bakhični blaznosti« (Wind 1967, navedeno v Roth, 2005) in marsikateri pesniki so moledovali po Platonovi ideji o božanski pijanosti.

Ta poetika se je pomikala po cesti karnevaleskne literature, pomemben je Rabelais z romanom *Gargantua in Pantagruel*, ki je izhajal od leta 1533 naprej in je napitnica smehu in hkrati razmišljanju. Pripoved zaznamuje karnevalsko radoživ odnos do sveta. V slednjega je vpet motiv pitja, kateri spremlja *Gargantua* in *Pantagruela* skoraj na vsakem koraku. Roman se prične z družino pijanih in sicer je naslov Pogovor nasekanih.

Ruski literarni teoretik Mihail M. Bahtin je uporabil pojem »karnevaleska«, ki naj bi opisoval tiste oblike Rabelaisovega literarnega izražanja, ki uporabljajo smeh, parodijo in groteskni realizem kot orožje proti uradni kulturi in totalitarnemu redu. Motiv alkohola lahko razumemo kot tako orožje. Popivanje je del koncepta vzgoje, ki je osrednja tema Rabelaisovega romana.

V kontekstu karnevaleskne komedije je viden tudi Shakespearov lik Falstaff, ki slovi kot eden zgodovinsko največjih pivcev. Vitez Falstaff ima nedvomno enkratno globino značaja. Pod njegovo nalezljivo bahavostjo, leži homerska parodija, ikonoklast, filozof in paradoks. Mnogi se strinjajo v trditvi, da je Falstaff eden najimenitnejših Shakespearovih literarnih junakov in ga primerjajo z vrsto velikih pivcev kot je slovanski Ilja, indijski Ganeš in grški silen. C. L. Barber v knjigi *Shakespeare's Festive Comedy* (1959) v Nashejevem *Summer Last Will and Testament* poudarja vlogo Bakha in išče analogijo s Falstaffom v smislu »boga sodotrebušca«, »princa pivskih bratov«.

Sčasoma se je enačenje med navdihom in omamo rahljalo, in tu sta postajali ločeni metodi umetnosti, čeprav je navdih nadaljeval pot v metafori omame. Ustvarilo se je neprehodno brezno med navdihom in omamo, kjer je prvi resničen, druga razvrednotena. Pojav sovпада z upodabljanjem alkohola v literaturi, ko prične omama postajati patološko stanje. Nekateri menijo, da se je kvaliteta pijanosti spremenila z destilacijo alkoholnih pijač. Vino naj bi povzročalo prijetno in navdihujočo pijanost, medtem ko s prihodom žganih pijač dobi duh priskutnosti, neokusnosti, ki pelje v alkoholizem in v vse druge oblike družbenih odstopanj.

V obdobju angleške in francoske romantične književnosti imajo velik vpliv psihoaktivne substance, zlasti opij in nekateri dojemajo to obdobje kot čas estetike droge in alkohola. Nasprotno nemška romantika udomači dionizijanizem, ki je pomenil omamo brez uporabe psihoaktivnih substanc, sloneč na notranji moči in razpoloženju duše. Ta nova umetnost se imenuje »Rauchkunst« (Roth, 2005). V romantiki naj bi medicina in literatura osnovali in ozemljili svoje zahteve po strokovnem akademskem statusu. Slednje se je dogajalo skozi prizmo literarnega razvoja. Posledično so strokovne literarne ocene obdobja neizogibno odvisne od medicinskega diskurza odvisnosti, ki vsebuje katalog pojmov, ki označujejo romantična nadčutna in patološka stanja. Genij naj bi se s pomočjo droge in alkohola dvignil v višja stanja zavesti, v globljo vizionarsko resničnost in tu črpal literarno-umetniški navdih. Kakor alkoholik je genij pojav skrajnosti, zaradi katere je bil slavljen in katera je pogosto končala njegovo življenje.

Motivika alkohola v literarnih delih se preseli v območje junakove duševnosti, kjer nemalokrat predstavlja njeno degradacijo. E. A. Poe v kratki zgodbi Črna mačka preoblikuje alkoholična boleštna občutja in dejanja, ki mu kot težkemu pivcu verjetno niso bila tuja, v grozljivo blodnjo, kjer so meje med resnico in fantazijo zabrisane. Grozljivosti boleznih alkoholizma, vpliva na družino in uničenja vsakršnih altruističnih občutenj alkoholika se loti v svojem pisanju tudi C. Dickens, ki do alkohola sicer tvori dokaj ambivalenten odnos. V zgodbah kot so *Gin shops*, *The Drunkard's Death in Making a Night of it* prikaže destruktivne posledice alkoholizma, medtem ko v romanu *Pickwickovci* alkohol deluje kot nedolžen in družbeno pozivljajoč stimulans.

Na robu romantičnega obzorja in kot predhodnik simbolizma in dekadence se znajde C. Baudelaire, ki prikaže zapleten in ambivalenten odnos do resnice, umetniške stvaritve ter opiše raznolike poti do umetnih rajev. Je zagovornik omamnih sredstev, čeprav se zaveda tudi negativnih posledic. V opoju vidi obliko cenene transcendence in je eden od snovalcev prepada med navdihom in omamo. Najpomembnejši vpliv na umetnost *fin de siècle* je imel prav Baudelaire. V Franciji je v 2. polovici 19. stoletja razcvetelo boemsko umetniško življenje, ki je v veliki meri slonelo na absintu. Umetnost tega obdobja je prednost nasproti stvarnosti dajala domišljiji, ki se je oplajala s slikovitostjo izjemnih pojavov, čutnih dražljajev in simbolov. Pesniki in pisatelji so se s pomočjo mamil in alkohola predstavljali v izjemna čutna stanja. Književnost *fin de siècle* so zanimali nevsakdanji, metafizični, spiritualistični in celo patološki vidiki doživljanja, s pomočjo katerih naj bi se pesniku razgalilo najgloblje bistvo sveta (Kos, 2001). Med pomembnejšimi predstavniki dekadence in simbolizma sta P. Verlaine in A. Rimbaud, ki sta tudi v svoji poeziji slavila absint, preko katerega naj bi dosegala višje poslanstvo pesnika.

Medtem ko je veljal kult pisatelja kot genija in posrednika višje vizije preko uporabe alkohola in drog, na literarno prizorišče vstopi naturalistični roman *Beznica* E. Zolaja, ki pokaže na pogubne posledice alkoholizma. Zola je svoj naturalistični socialni roman o delavcih imenoval *L'Assommoir*. Izvira iz glagola »assomer«, ki je včasih pomenil »ubiti«, »uspavati«, »omamiti« ali »opijaniti«. Naslov pomeni kraj, kjer se opijanja oziroma omamlja z alkoholom. Gre torej za krčmo ali beznico. »L'assommoir« lahko pomeni tudi »past, ki ubija živali« (Zola, 2004).

Zola se pri opisovanju Gervaise in Coupeauja poseže globoko v patologijo odvisnosti od alkohola. Skozi roman smo priča počasnemu duševnemu in telesnemu propadanju, ki vodi v smrt. Oba, Coupeau in Gervaise postaneta odvisna od alkohola, k čemer ju pripelje beda delavskega razreda. Pot v alkoholizem in bolezen sama je opisana dosledno, podrobno in z vsemi razraščeni posledicami, ki se kažejo v medosebnih odnosih in potomstvu.

Nepreštevni so naturalistični opisi boleznih tako pri Coupeauju, Gervaise in drugih, prav tako

pomembnih alkoholičnih likov. Zola je zaslužen za enega najbolj presunljivih in podrobnih opisov delirija tremensa, ki meji na karnevalski ples, upodablja pa ga Coupeau.

V književnosti 20. stoletja vznikne precej del, ki so globoko prepletena z avtorjevo odvisnostjo od alkohola. Močno pitje je bil znak močnatosti in nujnega uporništv, postalo je samoumevna družba literarnega življenja - njegove osamljenosti, ustvarjalne težnje in njenih značilnosti, želje po tveganju in uporu proti tradicionalnim vrednotam. Književnost zavzame tudi vlogo zagovornika prohibicije v romanu *Alkohol* U. Sinclaira. Vzporedno se pojavi nov svetovni nazor o alkoholiku, ki odseva Nietzschejevo filozofijo nihilizma in se utelesi v »beli logiki« J. Londona v romanu *Kralj Alkohol*. Pomeni, da naj bi odvisnik videl skozi vso klavrno in nesmiselno resničnost civiliziranega življenja. Piti ne pomeni več bežati, temveč predstavlja način kako kljubovati obupu, se približati okostju temeljne bridkosti in brezizhodne praznine človeškega bivanja (Gilmore, 1987).

Zanimiv je tudi fenomen alkoholizma med ameriškimi pisatelji 20. stoletja. Od sedmih ameriških Nobelovih nagajencev za literaturo jih je bilo pet alkoholikov. Seznam ostalih ameriških pisateljev 20. stoletja je prežet z alkoholizmom. Tom Dardis k dodatku Nobelovih nagajencev - Sinclaira Lewis, Eugene O'Neill, William Faulkner, Ernest Hemingway in John Steinbeck - našteje naslednje: E.A. Robinson, Jack London, Edna St. Vincent Millay, F. Scott Fitzgerald, Hart Crane, Conrad Aiken, Thomas Wolfe, Dashiell Hammett, Dorothy Parker, Ring Lardner, Djuna Barnes, John O'Hara, James G. Cozzens, Tennessee Williams, John Berryman, Carson McCullers, James Jones, John Cheever, Jean Stanford, Truman Capote, Raymond Carver, Robert Lowell in James Agee (Dardis, 1989). Donald W. Goodwin jih našteje še več, tudi E. A. Poeja, ki pa je edini iz 19. stoletja (Goodwin, 1990). Vsi ti pisatelji so bili alkoholiki ali so pili toliko, da so imeli ta sloves.

Moderni avtorji se z lastnim alkoholizmom soočajo preko umetniškega upodabljanja, kjer ima pisanje lahko funkcijo samozdravljenja. Avtorji, kot so M. Lowry, V. Jerofejev, J. Roth, C. Bukowski, E. O'Neill in J. Berryman, so v svoja literarna dela vnesli dobršen del doživljanja lastnega alkoholizma, ki je vir veličastnosti in pogube hkrati. Večina od njih je v umetnost prenesla svoje življenje, ga podvrgla samoopazovanju, ali pa se je v njej samouničila. Tovrstno leposlovje je kraljeva pot do zavestnih in podzavestnih vzgibov, ki človeka oklenejo alkohola, ali ga kot v primeru E. O'Neilla, od njega odvrnejo.

Eugene O'Neill (1888 –1953), ameriški dramatik in Nobelov nagajenec je izredno pomemben zaradi svoje literarne obravnave teme alkoholizma. V mlajših letih se je proti depresiji –»demonom obupa«, boril z alkoholom. Po sedemintridesetem letu starosti se je z njimi soočil trezen in rešil svojo kariero dramatika. Z *Mourning Becomes Electra* in dvema velikima dramama na temo odvisnosti, se je kot pisatelj povzpел do najvišje ustvarjalne ravni. Tom Dardis ga glede izpovednosti o temi alkoholizma postavi ob bok Zolajevi *Beznici* (Dardis, 1989).

Kot najboljši O'Neillovi drami slovita *Dolgo potovanje v noč* in v slovenščino še neprevedena, *The Icemen Cometh (Ledeni mož prihaja)*. Ukvarjata se s temo odvisnosti, temo, o kateri je O'Neill pisal z največjo gorečnostjo v primerjavi z ostalimi ameriškimi pisatelji.

Malcom Lowry (1909-1957) je avtor literarne mojstrovine o bivanju v peklu, ki ga nekateri imenujejo nova Božanska komedija, vendar opita. Velik del občutenja pekla izvira tudi iz temačnih sfer alkoholizma. Lowry sam je bil alkoholik in v konzula, glavnega junaka romana, je vлил velik del svoje bolezn.

V romanu opisuje zadnji dan v življenju alkoholika. Dogaja se v Mehiki, ki je opisana s tako natančnostjo, da bi ga lahko imenovali roman o Mehiki, vendar le na videz. Navidezno je to tudi zgodba o ljubezni in ljubosumnosti. Konzulovo izgubljeno zdravje pa je pravzaprav izgubljeno zdravje vsega sveta v času okrog leta 1938 in 1965. Kot piše Mira Mihelič v spremni besedi romana, je konzulov boj proti alkoholu pravzaprav večni človekov boj proti lastni usodi in te-mačnim silam sveta (Lowry, 2004).

Način, s katerimi Lowry operira s halucinacijami različnih tipov in z različnimi nameni, se močno razlikuje od ostalih zgodb o alkoholikih. V junaku obstaja boj skoraj epskih razsežnosti proti temnim, demonskim in strašljivim silam, ki so v veliki meri utelešene v alkoholičnih blodnjah. Herojstvo še potencira dejstvo, da se konzul ne bojuje proti blodnjam, temveč jih skuša razumeti in doognati globlji pomen delovanja svojega sveta in sveta nasploh.

John Berryman (1914-1972) je ameriški pesnik, ki je za svojo zbirko pesmi z naslovom *The Dream Songs* leta 1964 prejel Pulitzerjevo nagrado. Bil je odvisen od alkohola in njegova poezija je prežeta z refleksijo, stilom in motivi te bolezni: Madness & booze, madness & booze. Which'll can tell who proceeded whose? What chicken walked out on what egg? (Gilmore, 1987) V ameriškem prostoru je znan kot avtor, ki je najtesneje združil svojo bolezen z literarnim delom. Zadnji stadiji odvisniškega zloma se tu pokažejo kot bogata literarna umetnost. Kritiki zasujejo bolezenski terminal kot čudovito in osupljivo novo umetnost. Alfred Kazin piše o Berrymanovih *The Dream Songs*: »Nadute, srce parajoče, sentimentalne od pijače, očitno napisane pod vplivom alkohola, so hitro portretiranje vsake strani ločenega jaza, ki se pojavi pod vplivom alkohola [...] te pesmi so nagle stenografije človeškega srca. So tudi najbolj dražeče metaforičen stil Berrymana« (Gilmore, 1987).

Thomas B. Gilmore obravnava odnos med Berrymanovim alkoholizmom in njegovo zbirko poezije *The Dream Songs*. Ugotavlja, da je Berryman preko poezije preverjal svoja stališča o svoji bolezni in večkrat presegel obrambni mehanizem zanikanja o svojem stanju (Gilmore, 1987). V posamezni pesmi lahko zasledimo hkrati elemente zaslepljenosti in globokega uvida v naravo lastnega alkoholizma. Poezija je bolj avtorefleksivna in izpovedna o Berrymanovi bolezni, kakor njegov roman *Recovery*, ki se tudi ukvarja z alkoholizmom.

Henry Charles Bukowski (1920-1994) je sodobni ameriški pisatelj in pesnik, čigar literarna dela v večini sestojijo iz avtobiografskih elementov, vključno z odvisnostjo od alkohola. Sklicevanj na alkohol je nešteto, tako v prozi kakor poeziji. Naslanjal se je na neposredno izkušnjo, da je lahko osnoval svoje pisanje na temeljih resnice, in življenje težkega pivca ga je oskrbelo z neizčrpnimi viri gradiva za pisanje.

Kljub očitni pomembnosti njegovega odnosa do alkohola, se Bukowski nikoli odprto ne ukvarja z raziskovanjem tega fenomena, kakor tudi ne z vzroki, ki so sprožili njegovo močno popivanje. To dejstvo do neke mere odpravi pomen alkohola kot teme, vsebino knjige kot take. Pitje je prej *fil rouge* pod površino dogajanja, vendar nikoli odločilna izhodiščna točka za odkrivanje Bukowskega in bistva njegovega pisanja.

Maršičeva ugotavlja, da je alkohol v življenju Bukowskega predstavljal odločilno sredstvo za upor proti očetovemu vrednostnemu sistemu, ki mu je bil vsiljen v otroštvu in zgodnji zrelosti. Ni se bil sposoben zoperstaviti potrebi po delu, kar si je želel z namenom, da se osvobodi očetovega vpliva, vendar je našel tolažbo v alkoholu, ki je hkrati deloval kot orožje proti očetovi avtoriteti in kasneje kot orožje proti uvidu, da je ista avtoriteta globoko zasidrana v njegovi pod-

zavesti (Maršičič, 2006).

Kratki roman ali »pesnitev«, kakor ga imenuje avtor dela *Moskva-Petuški*, je bil napisan leta 1969, izšel pa je štiri leta kasneje. Roman je fantastična groteska, ki pod spačeno alkoholno zavestjo glavnega junaka Veničke prikazuje dejansko bedno stvarnost tedanje socialistične Rusije. S svojo delirično zavestjo se navezuje na Sologubovega *Malega hudiča* in *Peterburg* Andreja Belega.

Moskva–Petuški ima obliko potopisa, literarnega potovanja glavnega junaka z vlakom iz Moskve v 130 kilometrov oddaljene Petuške, kjer ga čakata njegova izvoljenka in sinček. Petuški so opisani skorajda utopično in predstavljajo raj, boljši svet, ki je nasprotje svetu groze, revščine in nasilja. Toda junak konča spet v Moskvi, saj v pijanskih blodnjah zgreši cilj in umre pod obzidjem Kremlja, kjer ga zabodejo štirje kriminalci. Junak, ki hoče biti duhovno in celo naduhovno bitje, se izkaže za človeka iz mesa, celo lenega razuzdanca in brezupnega alkoholika, saj postane plen podzemlja, ne da bi uresničil en svoj ideal. V njem se kaže brezsmiselnost življenja in eksistence nasploh. Gre le še za fizično preživetje, nujno potrebo po naslednji alkoholni pijači, vdanost mačkom po burnem pijančevanju in nekakšno prisiljeno uživanje v alkoholnih blodnjah, ki kreirajo njegov osamljen notranji svet. Prevlada njegova animalistična plat, medtem ko se duhovna manifestira v literarnosti, v umetniškosti skozi religiozne privide angelov in hudiča, skozi filozofske refleksije in obešenjaški humor. Roman je simbolični monolog delirične zavesti, katera sledi le nagonu po samoohranitvi.

Simbol alkoholizma lahko interpretiramo kot sredstvo, ki še poudari glavno idejo romana – popolno degradacijo človeškega življenja zaradi nesmiselnosti bivanja. Pomenljivo je tudi dejstvo, da je bil Jerofejev sam alkoholik.

Moderna literatura lahko pomembno prisostvuje pri razumevanju kompleksne narave in vzrokov problematičnega ali alkoholičnega pitja, še več, pripomore lahko k obuditvi in oblikovanju našega razumevanja in odziva na ta družbeno razširjen pojav. Literatura je zmožna prepoznati in ohraniti kompleksno duševnost osebe, odvisne od alkohola. Novejša dela raziskujejo zapleteno duševnost odvisnika in se upirajo stereotipom (Gilmore, 1987).

Drug velik prispevek literature pri razumevanju alkoholizma je njena osredotočenost na duhovno razsežnost. Boljša je od znanosti v prikazovanju, kako se pijanost ali alkoholizem občuti – njegovo grozo, bedo in degradacijo človeka, njegovo norčavo absurdnost in občasno njegovo veličastnost.

Gilmore (1987) ugotavlja, da je pogost duhovni vzgib, ki ga omogoči alkohol in je pogost motiv, prestop iz običajne realnosti v nekaj drugega. V alkoholikovem blodenju, labirintu alkoholičnih izpadov zavesti in spomina, nikoli vedoč kje in v kaj se bo zbudil, lahko vidimo spremenjeno duševno stanje, ki vsebuje nekaj podobnega Kristusovi moči samo-oživljanja, ponovnega vstajenja in bakhični blaznosti, ki kolumnira v ekstazi. Dogajanje je ločeno od omejitve trezne realnosti in s tem zmožno izkušati dnevne ponovitve čudežev življenja, kot bi vsakega doživljal prvič. To je značilnost alkohola, ki jo je cenila večina avtorjev in nekateri so videli dostop do nje preko uživanja alkohola. Književnost ta pojav sprejme z Dionizom in ga ne opusti do sedanjosti. Druga pomembna lastnost alkohola je njegov vir navdiha in poguma, kar je najočitnejše v literaturi slavljeno do obdobja romantike. Alkohol, ki v nekaterih pogledih deluje kot življenjsko obnavljajoča sila pa ima vedno tudi potencialno in velikokrat dejansko uničujočo moč. Moderni pisatelji s svojim pitjem ali preko pitja svojih literarnih junakov raziskujejo prav to mejo, kjer

izkušnja ponovne pridobitve življenjske moči z rušenjem omejitev realnosti trči v uničenje življenja, celo v smrt. Učinki navdiha, poguma in druge pozitivne lastnosti alkoholne omame so dostopni le v prvih fazah tistega, kar je v bistvu svoje pojavnosti uničujoče zastrupljanje. Dosegljivi so preden se pitje razvije v bolezen, imenovano alkoholizem. Vsak vpogled v duhovne značilnosti pitja torej kmalu razkrije njihov skrajno dvoumen in skoraj paradoksalen značaj. Po ugotovitvah AA (Gilmore, 1987) je običajna posledica alkoholičnega pitja prej stopnjevanje strahu kot pogumno soočenje z njim, kjer gre za bujno rast škodljivega zato, ker se alkoholik lahko izogne soočenju s potlačitvijo – »utopitvijo zavesti« v pijači.

Podrobnejši kronološki seznam literarnih del z motivom alkohola si bralec lahko ogleda v diplomskem delu *Literatura in alkohol s posebnim ozirom na bralski odziv oseb s sindromom odvisnosti od alkohola* avtorice Maruše Furlan.

3. Zaključek

Medsebojno oplajanje književnosti in alkoholne omame seže daleč v zgodovino. Grški bog Dioniz povabi pivsko omamo v književnost, kjer ostane do današnjih časov. Vinski opoj je najprej razumljen skozi pojme "ekstaza" in "norost", predstavlja obredno radoživo dogajanje, ki pa se preko karnevalske literature sčasoma prevesi na področje medicine in pojma "alkoholizem", označujoč duševno in fizično bolezen. Književnost odlično prikazuje vzpon individualizma s sedanjem času, ki je nasproten starogrški univerzalnosti, povezanosti z bogovi in drug drugim. Večje sodobne literarne umetnine z motivom alkohola nagovarjajo naš intimni svet, ki pa je, če ravno tega ne želimo, stkan iz skrbi, vprašanj in žalosti. Literaturo, kakor večino umetnosti odlikuje prikazovanje območij duševne bolečine, katera vabi k introspekciji in razrešitvi morebitnih lastnih težav. Vloga leposlovja, v našem primeru s temo alkoholizma, je v psihoterapevtskem diskurzu bolj prikazovanje in opozarjanje na težavo, medtem ko bi lahko dejali, da je upanje dolžnost vsakega posameznika in biva v sami ljubezni do življenja. Sodobni čas, nasprotno od antike, kjer je pitje alkohola bolj priložnostno oziroma obredno, preko leposlovja odraža eksistencialno izgubljenost človeka, ki v alkoholu najde tolažbo ali celo osmišljenje lastnega obstoja. Poraja se vprašanje o globljih vzrokih za duševno izgubljenost sodobnega človeka, ki uteho išče v alkoholu, vendar vprašanje presega okvire pričujočega dela.

Literatura

Dardis, T., 1989. *Thirsty Muse. Alcohol and the American Writer*. Ticknor & Fields. New York.

Furlan, M., 2011. *Literatura in alkohol s posebnim ozirom na bralski odziv oseb s sindromom odvisnosti od alkohola*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Gilmore, T.B., 1987. *Equivocal Spirits: Alcoholism and Drinking in Twentieth-Century Literature*. University of North Carolina Press.

Goodwin, D.W., 1990. *Alcohol and The Writer*. Penguin books.

Kos, J., 2001. *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.

Roth, M., 2005. *Drunk the Night Before: An Anatomy of Intoxication*. University of Minnesota Press.

Zola, E., 2004. *Beznica*. Ljubljana : DZS.